

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת עבודה זרה - מד מה מו

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

❖ **שאלתי** (ביו"ט א של סוכות תשע) את הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, ופסק שניתן לכתוב בחול המועד את העלון למען הגדלת התורה ולהאדירה. השינויים שבעריכה מחמת שאינם מוגדרים לדבר הנצרך במועד.

סיכום הדף

נושא היום: צורות וצלמים, ביטול ע"ז. ועוד.

לדעת רבי יוסי ע"ז שאסורה בהנאה ככלים שיש בה צורה (כמבואר במשנה לעיל) זורה לרוח או מטיל לים. **אמרו לו חכמים** והרי אם יזרה לרוח יתכן שיהיה זבל ויהנה מזה ואמרה תורה "לא ידבק בידך מאומה מן החרם".

אמר רבי יוסי לרבנן, והרי משה רבינו טחן את העגל והשליך ולא חששו שיהיה זבל. **אמרו לו רבנן**, מבואר ששפך על פני המים ורצה לבדוקם במים כדרך שבדקים סוטה.

אמר רבי יוסי, לגבי אמו של אסא המלך שעשתה מפלצת, ואסא שחק את הע"ז וזרק לנחל קדרון, **אמרו רבנן** הוא זרק למקום שלא מגדל בנחל קדרון ולא יהיה זבל (יש מקומות בנחל קדרון שמגדלים כמבואר שזכרו לגננים את הדמים שירדו ביסוד של מזבח לכיוון נחל קדרון, לצורך זיבול). הע"ז של אסא "מפלצת" **ביאר רב יהודה** מלשון "פלא" ו"ליצנות", **אמר רב יוסף** עשתה לו כמין זכרות ונבעלה לו בכל יום.

אמר רבי יוסי, בנחש הנחושת משה רבינו כיתתו, **אמרו לו רבנן** שם לא היה מדובר בע"ז שהרי אמרה תורה ששמה רבינו עשתה משלו, ואחר לא יכול לעבוד ע"ז ולאסור דבר שאינו שלו, **ומשה רבינו** שראה שטועים בזה עמד וכתתו.

אמר רבי יוסי, כאשר פלשתים עזבו את הע"ז שלהם כאשר ברחו מדוד המלך, מבואר שכתש ופיזר. **אמרו לו** מבואר שדוד נטל את הע"ז להנות ממנה ממש. **ומבארת הגמ'** בסתירת דברי הפסוקים, **אמר ר"ה**, בתחילה אמר דוד המלך לשרוף אח"כ שבא איתי הגיתי וביטל את הע"ז, יכלו ליטול ולהנות. **וכן אמר ר"נ** שדוד נטל את העטרה שעשו למלכם, אע"פ שזה איסור הנאה כיון שאיתי הגיתי ביטל את הע"ז. אותה "**עטרה**" שקלה "**ככר זהב**", **אמר רב יהודה בשם רב** שדוד לא הניח על ראשו מחמת המשקל אלא הייתה ראויה להיות על ראשו. **לרבי יוסי ברבי חנינה** מדובר שהיה אבן שאבת שגרמה לעטרה שלא תשקול הרבה (לתוס', היה מגנט למעלה והוא שאב את העטרה שלא יורגש משקלה). **לדעת ר"א**, היה בה יהלום יקר ערך שש ככר זהב.

אמר דוד המלך בזכות התורה והמצווה ששמרתי העטרה הייתה לי עדות שראוי אני למלוכה, **ביאר ריב"ל**, שישבה בראשו על מקום תפילין במדויק, ואמנם היה צריך להניח תפילין, **ביאר רב שמואל בר רב יצחק** שיש מקום להניח ב' תפילין. כאשר הכתירו את **יואש בן אחזיהו**, הניחו עליו את העטרה והעדות, **ביאר רב יהודה בשם רב** שיש בזה עדות למלכות בית דוד שרק למי שראוי העטרה הולמתו. **וזה הנאמר** אצל אדניה בן חגית שהתנשא למלוך והעטרה לא הלמתו. **ובאותו פסוק מבואר** שעשה לו רכב ופרשים, **והמיוחד** בהם שהיו בלא טחול וחקוקים בכפות הרגלים שלא יהיה בהם דבר שימנע מהם לרוץ, ויוכלו לרוץ אף על קוצים.

עובד כוכבים הנקרא "פרוקלוס בן פלוספוס" **שאל את רבן גמליאל** איך משתמש בבית המרחץ שיש שם עבודה זרה הנקראת "אפרודיטי", והרי נאמר "לא ידבק בידך מאומה מן החרם". **אמר לו רבן גמליאל** שאסור להשיב במרחץ. כאשר יצאו אמר לו א. הע"ז באה בגבולי, היינו קודם היה בית מרחץ, ואין עתה בכח הע"ז לאסור דבר שהרבים משתמשים בו. ב. המרחץ הוא העיקר והע"ז היא נוי שלו, ולא להפך. ג. אין זה דרך אלוהות, שהרי היא נמצאת במקום בזיון.

דנה הגמ' שיש אמר לנוי שאסור לו לענות במרחץ, הרי כוונתו היתה להלכה שאסור לומר דברי תורה במקום שבני אדם ערומים, **ואמר רבה בר בר חנה** שאסור להרהר בדברי תורה. **ואמר אבוי** שאף בלשון חול אסור לומר. **אבל מבואר בברייתא** שאמר לו כך לאחר שיצא.

אמר רבי חמא בר יוסף, בשם רבי אושעיא ברבי **שלא ענה ר"ג תשובה נכונה**, שהרי אף בעל פעור זה דרך בזיון אבל זה "עבודה זרה". **ורבי חמא אמר שענה תשובה נכונה**, שהרי רק במי שדרך עבודתו בכך נחשב לעבודה זרה. **לדעת אבוי**, נאמר לגבי הטענה הראשונה שהע"ז באה בגבולי, והרי נאמר במשנה להלן שמותר להנות מע"ז שיש בה מרחץ וכד' אם לא יצטרך להכיר טובה, וא"כ לא נזקק לטעם שבא בגבולי. **אבל** טעמו של ר"ג נצרך משום שזה טובה לכמרים שבא אדם חשוב כר"ג. **לרב שימי בר חייא** לגבי הטעם של דרך בזיון, הרי מבואר במשנה להלן שאם ירק בפני ע"ז השתין, גרר אותה על הקרקע וכו' לא בטל ממנה שם ע"ז. **אבל תשובה זו נכונה** דווקא אם לזמן קצר מבזה אותה, אבל בבית המרחץ כך צורת הנחתה במקום בזיון א"כ בודאי אין כאן אלוהות. **לדעת רבה בר עולא**, לגבי הטעם של הנוי של המרחץ, אין הטעם נכון כיון שבכלל אין הקדש לצורך ע"ז ואפילו אמר בית זה לעכ"ם לא אמר כלום. **אבל דבר זה נכון** לגבי החלק של הנוי שיש בו איסור.

(לפי ביאור הגמ') **דעת רבנן**, שאין הגויים יכולים לאסור בע"ז הרים וגבעות, **ונאסרים** רק הדברים שעל ההרים "לא תחמוד כסף וזהב עליהם". **לדעת רבי יוסי** "אלהיהם על ההרים" ולא ההר אלהיהם. **ועץ אשירה** הוא אסור משום שיש בו תפיסת יד האדם בנטיעתו. **אמר ר"ע** שבעצם היה מקום לדרוש שאף לא אשירה אלהיהם כדרך שדרשו לגבי הר וגבעה, אלא שבאה התורה לומר שעל מקום גבוה וגבעה נשאה ויש עץ רענן יש שם עבודה זרה, **ורק לגבי אשירה** יש ציווי ואשירה תשרפו באש.

לדעת רמי בר חמא בשם ר"ל, הנפק"מ בין רבנן לרבי יוסי ציפוי של ההר, **לרבנן** הרי הוא נוי ונאסר. **לרבי יוסי** מתבטל להר ומותר. **לדעת רב ששת** לכו"ע ציפוי אינו כהר ונאסר, ונחלקו באילן **שנטעו בהיתר ואח"כ עבדו**. **רבי יוסי** אסר, **ורבנן** התירו. **מוכח ברבי יוסי** שהרי יש בזה תפיסת יד האדם. **וכן דעת רבי יוסי ברבי יהודה** אילן שנטע בהיתר ואח"כ עבדו, אסור, שלמד שהיה מקום לומר באשירה שהיא מותרת כדרך שלא ההרים אלהיהם, אבל היות ואמרה התורה "ואשירה תשרפון באש" למדו שאילן הנעבד נשרף. **בהכרח** למד שנטיעה ואח"כ עבד אסור, שאל"כ יתכן שמה שחייב שריפה זה רק בנטיעה מתחילה לאשירה (כפי שיובא מיד).

"**תחת כל עץ רענן**" ידרש כר"ע שהתורה ציינה היכן יש ע"ז שצריך לבערה. "**ואשירה תשרפון**" לרבנן ורבי יוסי מתייחס לאילן שעיקרו נטע לשם ע"ז. **ואילן שנטע בהיתר ואח"כ עבדו**, אסור לשיטת רבי יוסי מ"**ואשירה תגדעון**", שיש אילן שרק הגידוע אסור, זה אילן שנטע בהיתר ונעבד אח"כ. ומה שאמר רבי יוסי "**ואשירה תשרפון**" כוונתו שאם לא היה נאמר פסוק זה, "תגדעון" היה מוסב על אילן שמתחילתו לשם ע"ז. עתה שיש ב' פסוקים, מתבאר שבין אם עבדו מעיקרא ובין אם עבדו לבסוף יש בו איסור ע"ז.

רבנן מ"ואשירה" ילמדו **כדברי רבי יהושע בן לוי** שיש קדימה לגדוע את עצי האשירה לפני כיבוש ארץ ישראל. **ואמר רב יוסף** "ונתצתם את מזבחותם" ו"שברתם את מצבותם" ולא לשרוף, **וביאר ר"ה** שהרי צריך לשרוף, אלא קודם לרדוף ולכלות את עובדי הע"ז, ואח"כ לשרוף. **ורבי יוסי** ילמד מ"אבד" אח"כ "תאבדו". **ולדעת רבנן** כוונת פסוק זה שצריך לעקור ולשרש את הע"ז לגמרי. **ורבי יוסי ילמד** מ"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא". **לדעת רבנן** לומדים מפסוק זה שצריך לכנות שם גנאי לע"ז. **כפי שמבואר** בברייתא **לדעת ר"א** צריך לשרש אחרי הע"ז, **ואמר ר"ע** שצריך לכנות לה שם, **ונאמר** "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו" שצריך לכנות בשם גנאי.

למד התנא לפני ר"ש, ע"ז של הרים וגבעות, מותרת ועובדיה בסייף. **מי שעובד זרעים וירקות**, בסייף ואף הם עצמם אסורים בהנאה, כדברי רבי יוסי שנזרע ואח"כ עבד. **והיה מקום להעמיד את הברייתא** כרבנן בנזרע מעיקרו לשם ע"ז. **אבל רב ששת** לא העמיד כך משום שבדומה להר שלא נעשה מתחילה לע"ז.

אבני הר שנעקרו ממקומם לבד וגוי עבדם, **נחלקו** בני רבי חייא האם אסור או מותר. **מבארת הגמ'** סברת **המתיר** שהרי אין בהם עבודת אדם כמו הר שמוטר. **ואמנם** הר מחובר, **בהמה** תוכיח שלא נאסרת. ואמנם בהמה היא בעל חיים, הר יוכיח. **הצד השווה** לרבות כל דבר שאין בו תפיסת יד שמוטר. **שואלת הגמ'** והרי הם לא השתנו מצורה הבריה שלהם, אבל אבנים שנעקרו הם השתנו. **לומדת הגמ'** את הצד השווה מבהמה בעל מום. **או** מבהמה תמה ואילו יבש. **והשיטה שאסרה** למדה "שקץ תשקצנו" אע"פ שיש דרשות להיתר אין דורשים. **רצו להוכיח** שבני רבי חייא הם אלה שהתירו, **שהסתפק חזקיה בנו של רבי חייא** בהעמיד ביצה לשם השתחויה והשתחויה, האם העמדה היא מעשה אדם שאוסר או לא. **מבואר** שאם לא העמיד אין כאן מעשה אדם ומותרת, **א"כ מבואר** שבאבנים שאין בהם מעשה אדם מותר. **דוחה הגמ'** יתכן שבני רבי חייא אסרו את האבנים שנעקרו לבדם, והנושא בביצה אע"פ שלא זקף תהיה אסורה, **וספיקו** היה לגבי ישראל שזקף ביצה ולבסוף לא השתחוה. **ומבארת הגמ'** שבסוף גוי השתחוה, **שאל"כ** תלוי הדבר במחלוקת רבי ישמעאל ור"ע האם ההשתחויה אוסרת או עצם היצירה. **והספק של חזקיה**, שהרי אמר רב יהודה בשם שמואל, ישראל שזקף אבן וגוי השתחוה, אסורה האבן. **השאלה** בביצה שלא ניכרת הזקיפה האם יש בה גילוי דעת לע"ז לאסור. תיקו.

הסתפק רמי בר חמא, עבדו הר ע"ז, האם מותר לבנות מאבניו מזבח. **הספק** האם יש "נעבד" כאשר הדבר מחובר ביחס לגבוה. **ואף אם נאמר** שיש נעבד, אבל מזבח הוא רק **מכשיר** את הקרבן. **אמר רבא** נלמד ק"ו מאתנו, שאין בו איסור להדיוט וגבוה יש, **א"כ** ע"ז שיש בו איסור להדיוט כ"ש לגבוה שיהיה אסור. **אמר לו רב הונא בריה דרב יהושע**, תלמד להפך שהרי נעבד אסור בתלוש להדיוט, אבל מחובר מותר כמבואר לא ההרים אלהיהם, ואין הבדל בין גבוה להדיוט. **א"כ** אתנו שמוטר בתלוש להדיוט, יהיה מותר במחובר לגבוה. **ואם תדקדק** מהפסוק "בית ד' אלקיך" הרי מפסוק זה לומדים **לר"א** שניתן להשתמש בפרה אדומה של אתן שהרי אינה באה לבית המקדש. **ולרבנן** מרבה את הציפוי של בית המקדש שאסור מאתנו. **אמר רבא**, יש ללמוד לחומרא ולאסור. **שאל ר"פ** הרי לגבי הזאה על טמא שלישי ושביעי, והיום השביעי חל בשבת נחלקו ר"א ור"ע האם מותר להזות בשבת. **ר"א דרש** ק"ו לחומרא, שחיטה דוחה שבת, הזאה שהיא מדרבנן כ"ש שתדחה **ור"ע דרש** לקולא הזאה שהיא שבות לא דוחה את השבת, שחיטה שהיא מלאכה בודאי לא תדחה שבת. **א"כ** רואים שניתן לדרוש לקולא. **אומרת הגמ'** שדורשים ק"ו לחומרא, מה שאמר ר"ע לר"א ק"ו לקולא, כיון שלימד ר"א שאין הזאה דוחה שבת ושכח, ר"ע הזכיר לו, ולא נזכר וכו' **ולכן בסופו של דבר אמר ר"ע** כך מקובל אני ממך הזאה שבות ואינה דוחה את השבת.

עיונים על הדף

האם מותר ללמד תורה לעכו"ם?

רבן גמליאל שהיה במרחץ שהיה בו עבודה זרה, ושאל אותו הגוי איך משתמש במקום של עבודה זרה והרי אמרה תורה "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" ובתחילה לא אמר לו רבן גמליאל מחמת שהיה במרחץ והיה אסור לו לדבר בדברי תורה, ואח"כ ביאר לו ג' ביאורים, ודנו בגמ' האם ביאורים אלו היו נכונים וכו'.

ציין הרע"א בגליון הש"ס לטורי אבן בחגיגה, שם הנושא הוא איך אמר רבן גמליאל לגוי דברי תורה, הרי אסור ללמד את העכו"ם דברי תורה. ונעלה דברים שחלקם כבר נאמרו במקומם.

מבואר בגמ' בב"מ קיט, אמר אפרים תלמידו של ר"ל בשם ר"ל, נפסקה הלכה כשיטת רבי שמעון. ואמרו לפני שבור מלכא, ואמר יקבל ר"ש חן מאיתנו.

מיהו "שבור מלכא", כתב רש"י (ד"ה קמיה) לי נראה שבור מלכא ממש, ומלך פרס היה ובקי בדינים. וא"כ צריך להבין איך לימדו תורה גוי, והרי מבואר בכמה סוגיות שאין ללמד תורה גוי.

אמנם הלכה זו לא נמצאת בשו"ע, כי אם לגבי עבד (יו"ד רסז, עא) שאין ללמדו תורה ואם למדו תורה יצא לחירות. וכבר עמדו בכך רבוותא מדוע לא נזכר דבר מפורש לגבי עכו"ם.

בגמ' חגיגה (יג, א) "אמר רבי אמי אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום".

שאלו תוס' (שם ד"ה אין מוסרין), היה קשה להר"ר אלחנן תיפוק ליה דעובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה כדאמר בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נט, א) עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר אלפני עור לא תתן מכשול. ביארו תוס', שמדובר שיש גוי אחר שיוזע תורת ישראל, ואם היהודי לא ילמד את הגוי, ילמד תורה מגוי, א"כ לא מוגדר כתרי עברי דנהרא שרק באופן כזה עוברים על איסור לפני עוור, ולכן אמר רב אמי שאף שאין חשש של לפני עוור יש איסור מצד "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום".

חידוש גדול כתב בטורי אבן (שם) ע"פ מה שנחלקו בגמ' בסנהדרין מה הטעם גוי העוסק בתורה חייב מיתה, והביאו בגמ' משום שתורה ציוה לנו מורשה קלה יעקב, למ"ד קוראים "מורשה" והתורה ברשות עם ישראל וגוי שלמד הוא גוזל את התורה מעם ישראל. מ"ד אל תקרי מורשה אלא מאורסה וגוי הלומד תורה כבא על נערה המאורסה.

נוקט הטורי אבן רבי אמי שלמד שאין מוסרים דברי לעכו"ם ביאר משום גזל, וא"כ כדון של דיני ממונות כאשר הישראל מלמדו תורה אין בכך איסור מחמת "תורה ציוה לנו משה" שהרי הישראל מלמדו ונתן לו רשות, ואף שהתורה שייכת לכל ישראל ורק הוא התיר ולא כלל עם ישראל נתנו רשות לגוי, בכ"ז בשותפים כאשר אחד נתן רשות לחברו להשתמש יכול עכב השותף השני רק כאשר יש לו חסרון וכאן שאין חסרון לשאר השותפים אין חיוב לגוי, ורק מחמת דברי רבי אמי "לא עשה כן", יש לאסור. והרבה מגדולי האחרונים תמחו תמיהה רבתא על דברי חידושו של הטורי אבן.

בהגהות מהר"ץ חיות (נדפס בסוף מסכת בב"מ) הביא את הסוגיא הנזכרת במסכת חגיגה ושאל א"כ איך למדו את שבור מלכא תורה. וביאר היות וקו"ל לפי המבואר במסכת ע"ז שמוטר ללמדם ז' מצוות בני נח, ואחד ממצוות בני נח "דינים", והסוגיא לפנינו בדין שייכות הירק לבעלי הגינות הוא בכלל דינים, מותר ללמד את בן נח.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כא סימן כה) דן בעניין הנזכר בהקשר לימוד תורה לגוי הבא להתגייר ובהקדמה לנושא הביא בנידון שלנו, פוסק הרמב"ם (מלכים י, ט) עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד וכו'.

יש איסור מיוחד על ישראל שלא ללמדם החוקים והמשפטים כפי שהבאנו לעיל מהסוגיא בחגיגה.

הרמב"ם במשנה תורה לא מזכיר את הדין כלפי ישראל שאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם. ביאר הציץ אליעזר, כנראה שבדרך כלל נכלל זה בהלכה הפסוקה שפסק בהלכות מלכים דעכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה.

והרמב"ם בתשובותיו (שו"ת פאר הדור נ) נשאל על שניהם יחד "אם מימרת רבי יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב מיתה אם זה הלכה, ואם צריך לימנע כל בר ישראל אשר ילמד דבר מהמצות הנלמדים משבע מצות, או לא", ועל שניהם יחד השיב, דהלכה הוא ללא ספק ואם תהיה יד ישראל תקיפה עליהם ימנע מתלמוד תורה עד שיתגייר, והתיר ללמד רק המצות והשכר והעונש כי יש כמה מהם שיחדרו למוטב עיי"ש. וכתב הציץ אליעזר, שכוונת הרמב"ם ללמדם רק המצות הנלמדים משבע מצות אשר על זה היתה השאלה שנשאל.

בגמ' בב"ק (לה, א) אמרו וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם קראו ושנו ושלשו וכו', שואלים התוס' (שם ד"ה קראו) איך עשו זאת, הא אמרין בחגיגה המלמד תורה לעובד כוכבים עובר בעשה דמגיז דבריו ליעקב, ומתמצים, א. עשו בעל כורחם מחמת ציווי המושל, ולא חייבים לחסור עצמם על ענין זה. ב. עשו עצמם גרים כדאיתא בספרי בפרשה אף חובב עמים ע"ש.

מבואר מדברי התוס' שהאיסור ללמד תורה לגוי הוא איסור מחולט, עד שהוצרכו לבאר את המעשה המבואר שם בגמ' שלא יסתור את דברי רבי אמי בגמ' בחגיגה הנזכרת.

וכתב הים של שלמה (שם סימן ט), וז"ל "משמע מכאן דלא שרי ללמדו תורה לגוי אף משום שלום מלכות, וק"ו משום שכר הנאה, אם לא בגזירה והכרח". ומוסיף הים של שלמה "ואוי להם לאותם שנמצאו במדינת ספרד ולועז וארץ ישמעאל הלומדים תורת ד' עם האומות בעבור הנאתן ותשלומי שכרן הם המלמדים בנים לע"ז, כי אח"כ הם מהפכים למינות כאשר שמענו וראינו בעו"ה, וד' מסר התורה בקבלה למשה לומר ליהושע ויהושע לזקנים וכו', ולא הניח לכתוב תורה שבעל פה כדי שלא יהפכו למינות כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר, א"כ אותן האנשים החטאים בנפשותם ובגופם להפך עצת ד' אשר לומדים עם האומות לפע"ד גדול עונם מנשוא, ולא יראו בנחמות ציון" עכ"ל.

דעת המהר"ץ חיות (סוטה לה, ב) שכבר חילקו הפוסקים בין תורה שבע"פ שאסור אבל תורה שבכתב מותר ללמד בן נח. וכך סבר בפשיטות להתיר לימוד תורה שבכתב לעכו"ם בשו"ת משיב דבר לנצי"ב (יו"ד סימן עז). בשלטי גיבורים על הר"ף (סוף פרק קמא בע"ז) הביא בשם הרי"ז ז"ל "ונראה בעיני שישאר המלמדו תורה הרי הוא עובר ולפני עור, ולא נאמר כל זה אלא בתורת משה ומצותיה שנצטוו בהן ישראל, אבל נביאים וכתובים נראה בעיני שמותר ללמדו שרואה בהן נחמות האמורים לישראל ותשובות שראוי להאמין לאפיקורסין וע"י כן אפשר שישלים דרכו". עכ"ל. מבואר שיש חילוק בין תורה לנ"ך. ובמג"א (או"ח שלד, יז) מביא בשם השל"ה דס"ל להחמיר גם בזה ועיי"ש במחצית השקל. שיטת המהרש"א בחידושי אגדות בחגיגה (שם) שהאיסור ללמד בן נח זה דווקא "טעם וסוד המצות". וכך בתפארת ישראל (על המשניות זבחים יד, לו) שהוראת המעשה בלי טעם אינו מחשב לימוד תורה לבן נח. בשו"ת שרידי אש (חלק ב, נו) נשאל "ענותותו דמר תרבנו לבקש חוות דעתי בענין הרצאה במכללה נכרית בנושא תלמודי". לאחר שדן בהרחבה בסיבות לאיסור ולהיתר מסכם את דבר התשובה "לכן בצירוף כל הטעמים המבוארים למעלה, דעתי נוטה להתיר הרצאה על משפטי ישראל בפני קהל שומעים שאינם יהודים. ופשוט, שאם בין קהל השומעים נמצאים גם יהודים, שודאי מותר". עכ"ל. אולי אפשר לומר, והדבר צריך בדיקה, אמנם אותו גוי היה עובד ע"ז, אבל לדבר עמו בענייני עבודה זרה מותר, שהרי מז' מצוות בני נח שהם צריכים להאמין.

מדוע בנו את בית המקדש על הר?

מבואר בדברי ר"ע שהתורה נתנה סימן למקום שיש בו ע"ז, שהוא מקום של הר וכו'. שאלו בירושלמי (הובא בתוד"ה כל) אם כל מקום שהוא על הר בידוע שיש בו עבודה זרה, אך נבנה בית המקדש על הר. ובאמת ישבו שהיה הדבר ע"י נביא. עוד הביאו בראשונים, רמב"ן ור"ן שהיה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא נעבד הר המוריה מעולם. ובאמת דנו באחרונים מדוע לא מוגדר לדברי הירושלמי שנביא חידש כאן הלכה, אם מבואר בתורה שכל מקום שיש הר יש בו ע"ז. מה הועיל ציווי הנביא ויש בכך אריכות. בשו"ת חתם סופר (או"ח רח) הביא, בשם מורו רבי נתן אדלר זצ"ל, שפירש עפ"י מדרש רבה פ' יורא וירא את המקום מרחוק שראוהו מקום ולא הר, והתפלל אברהם אבינו אין כבודו של מלך לשכון בעמק, ונעשה הר אשר יאמר היום בהר ד' יראה יע"ש, נמצא קודם שניתן הארץ לאברהם אבינו ע"ה היה עמק ולא העמידו שם ע"ז, וכשנעשה הר שוב כבר הוחזק ארץ ישראל לאברהם ולא יכלו לאסור אותו ההר, ואמר שעל זה נצטער דוד המלך עליו השלום "אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום לד' משכנות לאביר יעקב" (תהלים קלב ד, ה), פירוש, כי ידע כל ההרים בחזקת ע"ז ונאסרים לגבוה וע"כ צריך למצוא מקום לד' שאינו הר אלא מקום, ואיך יהיה זה משכנות לאביר יעקב הא אין כבודו לשכון בעמק, עד שבא נביא וגילה הסוד איזה ההר היה בתחלה עמק ונעשה הר, והיינו דירושלמי עפ"י נביא נבנה, אלו דבריו זצ"ל ודברי פי חכם חן. במשך חכמה כתב, בנסיון העקידה, "והעלה שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך" כי כל תכלית העליה הוא שיהיה לזכרון כמו אשר יאמר היום בהר ד' יראה והר המוריה הוא מקום המזבח. והירושלמי (עבודה זרה פ"ג סה"ה) מקשה על אין לך כל הר וגבעה וכו' ומשני עפ"י דבור, ונראה שקודם הקרבת יצחק לא עבדו ע"ז על ההר רק אחרי הקרבתו שאין לך כל הר וגבעה אבל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אך כיון דפלחו ישראל לעגל גלו דעתייהו דניחא להו, וזה ההר הוא הקדש מאברהם ולא מהני ניוחא דישאל, רק זה ניחא אם א"י מוחזקת מימות אברהם למפרע וע"ז יורה מאמרו של הקב"ה והעלהו על אחד ההרים, היינו להיות לזכרון להבא, אשר אומר שאומר עכשיו, אליך היינו שיהיה אליך מיד ויהיה שלך מוחזק תיכף.

כינוי גנאי לעבודה זרה בחו"ל

"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא". לדעת רבנן לומדים מפסוק זה שצריך לכנות שם גנאי לע"ז. כפי שמבואר בברייתא לדעת ר"א צריך לשרש אחרי הע"ז, ואמר ר"ע שצריך לכנות לה שם, ונאמר "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו" שצריך לכנות בשם גנאי. הטור (יו"ד קמו) פסק שהמוצא עבודה זרה צריך לשרש אחריה ולכנות לה שם גנאי. הביא בפרישה בשם המהרש"ל, שכינוי שם גנאי לעבודה זרה דווקא בארץ ישראל ולא בחו"ל. ה"ט"ז (שם יב) תמהה על דברי הפרישה והמהרש"ל מה ההבדל בין חו"ל לארץ ישראל, לגבי כינוי שם גנאי לעבודה זרה. ותלה בטעות סופר. ונקט שהמהרש"ל כוונתו שחילת דברי הטור שהביא שיש לשרש אחר עבודה זרה, וע"ז כוונת המהרש"ל שדווקא בארץ ישראל ולא בחו"ל, ושורש הדברים הוא מהרמב"ם (ע, א) שכתב שבארץ ישראל יש מצווה לרדוף אחר ע"ז, ולא בחו"ל שדווקא ארץ ישראל צריכה להיות נקיה ומטוהרת, ובחו"ל רק במקום אשר נבכש ע"י ישראל צריך לאבדו. בנקודת הכסף העמיד את הדברים כפי שהם בלא תלות בטעות סופר, ונקט שיש ענין דווקא בארץ ישראל לקרא שם גנאי לע"ז ולא בחו"ל. והטעם ששורש הענין ממנו למדנו שצריך לכנות שם גנאי לע"ז "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא", "המקום ההוא" מתייחס לארץ ישראל. (ויש עוד אריכות דברים, בפסק דברי הרמב"ם והטור בב' עניינים אלו של כינוי שם לע"ז, ואילו שנטעו בהיתר ואח"כ עבדו, וכו').

מדוע אסור להזות מי חטאת בשבת?

בידון של ק"ו לחומרא או ניתן לומר אף לקולא, הביאה הגמ' מדברי ר"ע לר"א בדין הזאה בשבת, שעל פניו היה נראה שניתן לומר ק"ו לקולא ודחתה הגמ'. בגמ' ביבמות צ, א אמר רב חסדא לרבה לאחר שהתברר שרבנן עוקרים דבר מן התורה בשב ואל תעשה מובן הדין של אין מזין מי חטאת בשבת אע"פ שמחמת כך יתעב מקרבן פסח. מדוע אין מזין בשבת? רש"י (שם ד"ה הזאה) כתב שהוא איסור שבות. בגמ' בפסחים מבואר (סט, א) שאיסור להזאות הוא איסור מדרבנן, שהרי יש חשש שאם נתיר להזאות, יבואו לטלטל את מי הזאה ד' אמות ברשות הרבים. לכן החמירו אפי' שע"י איסור זה לא יוכל הטמא להקריב את פסחו במועדו. אולם ע"י ברש"י בסוגיא בפסחים (סה, ב ד"ה הזאה) שמבואר מדבריו שאיסור הזאה הוא כמו כל דבר שמעוניינים לטהרו בשבת או ביו"ט שדומה למלאכה, שהרי מתקן גברא הוא, שעכשיו נטהר. מדוע רש"י נזקק לטעם אחר, מבואר בצ"ח בפסחים שטעם הגמ' הוא דוקא במקום שהאנשים טרודים כער"פ והם לא יזכירו לו איסור טלטול, אולם בשאר שבתות לכאור' לא צריך להיות איסור. לכן רש"י ביאר שיש חשש של מתקן גברא כמו שאמרו בבבב"ב שלא מטבילין כלים וכו'. אומר הצ"ח, לפי שאורו של רש"י יהיה נפק"מ בין הזאה שלישי לשביעי. שהרי טמא מת, שצריך להזאות עליו נטהר רק אחרי הזאת שביעי, וא"כ רק אז יש מחזי כמתקן גברא שהרי נטהר בהזאה, אולם הזאת שלישי הרי אינו מתקן גברא ולכאור' לא צריך להיות איסור. והאחרונים תמהו על הצ"ח שהרי הרמב"ם כתב במפורש שיש איסור אף בשלישי. (עי' מנח"ח מצו' קפט' אות ט'. הג' ברוך טעם על הצ"ח הודפס' במהדו' מכוון י"ם. שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' קיא') והנראה לבאר, ע"פ דברי הרש"ש (חגיגה כג, ב) שמחדש לנו כלל "לא יהיו הם חמורים ממטמאם" שאם אדם נגע בחרב ביום הז' לאחר ההזאה על החרב, ולפני טבילתה של החרב, האדם הנוגע בחרב, לא צריך לשמור טומאת שבעה ולא צריך הזאה כלל, מספיק הערב שמש וטבילה. ותו לא. מאחר שהגמ' אמרה ש"לא יהיו הם חמורים ממטמאם". כלומר, אם כבר התחילו לטהר את הטמא, כבר חלה עליו מהות טהרה, ממילא כל הטומאה שיכול להעביר הלאה, זה לא יותר ממה שיש לו. וכן הוא הדבר אם יגע ביום הרביעי לאחר הזאת שלישי, יצטרך הנוגע הזאה בשביעי לחרב, וזה יהיה שלישי שלו. כי טבילתו היא כחרב ותו לא. (וראיינו מריש פרק בנות כותים ששם איצטריך קרא לומר שבוועל נדה באחד מימי ליבונה לא יהיה כמותה אלא בעיני טומאת שבעה ואם שם צריך פסוק מבואר שדווקא בבוועל נדה ולא בטומאת מת.) א"כ לפני הבנתו של הרש"ש, בודאי שיש מהות טהרה בהזאת שלישי. שהנוגע לאחר הזאת יום השלישי שוב לא יצטרך בעצמו הזאת שלישי א"כ יש כאן מהות תיקון. ואף שהנוגע בטמא מת הוא ראשון ולא צריך הזאה כלל וכל דברי הרש"ש דיברו בחרב שהיא כחלל (והארכנו בעיונים על הדף שבת קא' וקב') אמת שנפק"מ אולי לא תהייה, אולם בודאי שלמדים אנו מכך שיש מהות טהרה אף ביום השלישי ולכן מיושב דעת רש"י אף לפי שיטת הרמב"ם. ודברי הצ"ח לע"ע צ"ע.